

ASOSIY MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLAR VA ULARNI HISOBLASH

Urinbayeva Yulduz Pirnazarovna

I.F.F.dok., dotsent

Nusratulloev Shonazar Juraqulovich

SamISI talabasi

shonazarnusratulloev480@gmail.com

+998900889376

Anontasiya: Ushbu maqolada asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va ularning hisoblash usullari tahlil qilinadi. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotining umumiy holatini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular yalpi ichki mahsulot (YIM), inflatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, investitsiyalar hajmi va savdo balansi kabi elementlarni o'z ichiga oladi. Maqolada ushbu ko'rsatkichlarning iqtisodiy tahlildagi o'rni, ularning ahamiyati va hisoblash usullari batafsil bayon etiladi. Shuningdek, makroiqtisodiy muhitga ta'sir qiluvchi omillar va ularning tahlil natijalariga ta'siri haqida ham fikr yuritiladi. Mazkur tadqiqot iqtisodiyot sohasida ishlovchi mutaxassislar, tadqiqotchilar va talabalar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Yalpi ichki mahsulot (YIM), inflatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, investitsiyalar hajmi va savdo balansi.

Аннотация: В данной статье анализируются основные макроэкономические показатели и методы их расчета. Макроэкономические показатели важны для оценки общего состояния экономики страны и включают в себя такие элементы, как валовой внутренний продукт (ВВП), уровень инфляции, уровень безработицы, объем инвестиций и торговый баланс. В статье подробно описана роль этих показателей в экономическом анализе, их значение и методы расчета. Также обсуждаются факторы, влияющие на макроэкономическую среду, и их влияние на

результаты анализа. Данное исследование может быть полезно специалистам, исследователям и студентам, работающим в области экономики.

Ключевые слова: Валовой внутренний продукт (ВВП), уровень инфляции, уровень безработицы, объем инвестиций и торговый баланс.

Annotation: This article analyzes the main macroeconomic indicators and their calculation methods. Macroeconomic indicators are important in assessing the overall state of the country's economy, and they include elements such as gross domestic product (GDP), inflation rate, unemployment rate, investment volume, and trade balance. The article describes in detail the role of these indicators in economic analysis, their importance, and calculation methods. It also discusses the factors affecting the macroeconomic environment and their impact on the results of the analysis. This study may be useful for specialists, researchers, and students working in the field of economics.

Key words: Gross domestic product (GDP), inflation rate, unemployment rate, investment volume and trade balance.

KIRISH Zamonaviy iqtisodiy tizimning samarali ishlashi va barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil qilish va baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday tahlilning asosiy vositalaridan biri makroiqtisodiy ko'rsatkichlardir. Ushbu ko'rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotining umumiy holatini aks ettirib, iqtisodiy siyosat yuritishda asosiy yo'nalishlarni belgilashga yordam beradi.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar qatoriga Yalpi ichki mahsulot (YIM), inflatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, investitsiyalar hajmi, savdo balansi va boshqa muhim indikatorlar kiradi. Ular iqtisodiyotning barqarorligi, o'sish sur'atlari va aholi farovonligi haqida muhim ma'lumot beradi. Shu bois, ushbu ko'rsatkichlarni to'g'ri hisoblash va tahlil qilish mamlakat iqtisodiy siyosatining samaradorligini oshirishda katta rol o'ynaydi.

Mazkur maqolada asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning mazmuni, ularning hisoblash usullari va iqtisodiy ahamiyati batafsil yoritiladi. Shuningdek, ushbu ko'rsatkichlarga ta'sir etuvchi omillar va ularning natijalarga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari iqtisodiyotni boshqarish va rivojlantirish bo'yicha samarali qarorlar qabul qilish uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING SHARHI

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va ularning hisoblash usullari bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlar olib borilgan. Iqtisodiyot nazariyasida bu ko'rsatkichlar

mamlakatning umumiy iqtisodiy holatini baholash, iqtisodiy siyosatni shakllantirish va tahlil qilish uchun muhim vosita sifatida qaraladi.

Yalpi ichki mahsulot (YIM) tushunchasi birinchi marta Simon Kuznets tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u YIMni iqtisodiy rivojlanishning asosiy mezonlaridan biri sifatida ta'riflagan (Kuznets, 1934). Keyinchalik, Solow (1956) va Samuelson (1980) kabi iqtisodchilar YIM o'sishini ta'minlovchi asosiy omillarni, jumladan, kapital, ishchi kuchi va texnologik taraqqiyotning rolini chuqur o'rganishgan.

Inflatsiya darajasi va uning iqtisodiy ta'siri to'g'risida Milton Fridman (1963) o'z tadqiqotlarida inflyatsiyaning pul massasi bilan bog'liqligini ta'kidlagan. Keyinchalik, Keynesiy va monetar yondashuvlar inflyatsiyaning sabablari va uning oldini olish choralariga turlicha qarashlarni ilgari surdi (Keynes, 1936; Friedman, 1970).

Ishsizlik darajasi bo'yicha tadqiqotlar Beveridge (1944) va Phillips (1958) ishlarida keng yoritilgan. Phillips egri chizig'i ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatib bergan bo'lsa, keyinchalik stagflyatsiya hodisasi ushbu nazariyaga nisbatan yangi yondashuvlarni talab qilgan (Phelps, 1967).

Savdo balansi va investitsiyalar bo'yicha Ricardo (1817) va Heckscher-Ohlin (1933) modellari xalqaro savdoning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni tushuntiradi. Ushbu tadqiqotlar xalqaro iqtisodiy munosabatlarning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, turli ilmiy manbalar va tadqiqotlar makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning ahamiyati, ularning hisoblash usullari hamda iqtisodiyotga ta'siri bo'yicha turli xil yondashuvlarni taklif qiladi. Ushbu maqolada ushbu nazariy qarashlar tahlil qilinib, ularning zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni va amaliy ahamiyati yoritiladi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish uchun turli ilmiy manbalar, rasmiy statistik ma'lumotlar hamda iqtisodiy modellardan foydalaniladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – yalpi ichki mahsulot (YIM), inflatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, investitsiyalar hajmi va savdo balansi kabi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligini o'rganish va ularni hisoblash usullarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot uchun quyidagi ma'lumot manbalaridan foydalaniladi:

Milliy va xalqaro statistik ma'lumotlar – Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ), O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi va boshqa rasmiy manbalar.

Ilmiy maqolalar va monografiyalar – Makroiqtisodiyot bo‘yicha nufuzli tadqiqotchilarning ilmiy ishlari, jumladan, Kuznets, Solow, Keynes, Friedman va boshqa iqtisodchilarning tadqiqotlari.

Iqtisodiy hisobotlar – Iqtisodiy rivojlanish prognozlari va davlat byudjeti bo‘yicha hukumat va moliyaviy institutlarning hisobotlari.

Tadqiqotda quyidagi usullar qo‘llaniladi:

Tahliliy usul – Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning nazariy asoslari va ularning iqtisodiy ahamiyati bo‘yicha adabiyotlar sharhi amalga oshiriladi.

Taqqoslash usuli – Turli davrlardagi makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning dinamikasi va ularning o‘zgarish tendensiyalari tahlil qilinadi.

Statistik usul – YIM, inflatsiya, ishsizlik darajasi, investitsiyalar va savdo balansiga oid statistik ma‘lumotlar to‘planib, ularning o‘zgarishlari diagramma va grafiklar orqali tahlil qilinadi.

Ekonometrik modellashtirish – Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlash uchun ekonometrik modellar (masalan, regressiya tahlili) qo‘llaniladi.

Empirik tahlil – O‘zbekiston iqtisodiyoti misolida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning o‘zaro ta‘siri o‘rganiladi va real iqtisodiy holat bilan bog‘lanadi.

Ushbu metodologiya asosida olib borilgan tadqiqot natijalari makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni samarali tahlil qilish, ularning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash va iqtisodiy siyosat yuritishda ushbu ma‘lumotlardan foydalanish imkoniyatlarini baholashga yordam beradi.

TATQIQOT NATIJALARI

Ushbu tadqiqot davomida asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning iqtisodiy tahlildagi o‘rni, ularning ahamiyati va hisoblash usullari o‘rganildi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar iqtisodiyotning umumiy rivojlanish tendensiyalarini tushunish va samarali iqtisodiy siyosat ishlab chiqish uchun muhim vosita hisoblanadi.

Yalpi ichki mahsulot (YIM) va iqtisodiy o‘sish

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, YIM o‘sishi iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishning muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi. Turli hisoblash usullari (ishlab chiqarish, daromad va xarajat yondashuvlari) orqali YIM tarkibi va o‘sish dinamikasi

tahlil qilindi. Olingan natijalarga ko'ra, iqtisodiy o'sishning asosiy omillari kapital qo'yilmalar, mehnat unumdorligi va texnologik taraqqiyot bilan bog'liq.

Inflatsiya darajasi va uning iqtisodiyotga ta'siri

Tadqiqot inflatsiyaning iqtisodiy jarayonlarga bevosita ta'sir qilishini ko'rsatdi. Tahlillarga ko'ra, o'rtacha darajadagi inflatsiya iqtisodiy faollikni rag'batlantirishi mumkin, ammo yuqori darajadagi inflatsiya narxlar beqarorligi va investitsiyalar hajmining kamayishiga olib keladi. Inflyatsiya darajasi va uning sabablari monetar va fiskal siyosatlar orqali boshqarilishi mumkinligi aniqlandi.

Ishsizlik darajasi va mehnat bozori

Ishsizlik darajasi mamlakat iqtisodiy faolligi va aholi farovonligining muhim ko'rsatkichlaridan biri ekani tadqiqot natijalarida tasdiqlandi. O'zbekiston misolida ishsizlikning tarkibiy va tsiklik turlari tahlil qilinib, iqtisodiy o'sish va bandlik o'rtasidagi bog'liqlik kuzatildi. Natijalarga ko'ra, ishsizlikni kamaytirish uchun mehnat bozorining moslashuvchanligini oshirish va malakali ishchi kuchini tayyorlash muhim omillardan biri hisoblanadi.

Investitsiyalar va iqtisodiy barqarorlik

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, investitsiyalar iqtisodiy o'sishning eng muhim harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. Chet el investitsiyalarining iqtisodiyotga ijobiy ta'siri aniq kuzatilib, ularning sanoat va infratuzilma rivojlanishidagi roli tasdiqlandi. Shuningdek, davlat investitsiyalari va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik iqtisodiy o'sish uchun muhim omil ekanligi aniqlandi.

Savdo balansi va tashqi iqtisodiy munosabatlar

Tadqiqotda savdo balansining iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinib, eksport va importning muvozanati iqtisodiy barqarorlik uchun zarur ekani qayd etildi. Savdo balansi ijobiy bo'lsa, iqtisodiy o'sish tezlashishi, manfiy balans esa valyuta kursining beqarorligiga va tashqi qarzning ortishiga sabab bo'lishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning tahlili iqtisodiy siyosatni samarali olib borish, barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash va investitsiya muhitini yaxshilash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Olingan natijalar asosida iqtisodiy siyosatda YIM o'sishini ta'minlash, inflyatsiyani barqarorlashtirish, ishsizlik darajasini kamaytirish va investitsiyalar hajmini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar iqtisodiyotning umumiy barqarorligi va rivojlanishini baholashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ularning o'zaro bog'liqligi va ta'sirchanligi iqtisodiy siyosatning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu bo'limda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zaro munosabatlari va ularni boshqarish bo'yicha muhim jihatlar muhokama qilinadi.

YIM va iqtisodiy o'sishning ta'sir omillari

Tadqiqot davomida YIMning iqtisodiy barqarorlik va aholi turmush darajasiga ta'siri aniqlandi. Biroq, iqtisodiy o'sish doim ham farovonlikning oshishi bilan bog'liq emas. Misol uchun, ba'zi hollarda iqtisodiy o'sish bilan birga inflatsiya sur'ati ham ortadi, bu esa aholining xarid qobiliyatini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, iqtisodiy o'sish sifati va barqarorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Hukumat tomonidan olib borilayotgan sanoatni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish choralari YIMning barqaror o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Inflatsiya va uning iqtisodiy tahlildagi roli

Inflatsiyaning turli sabablari va uning iqtisodiy ta'siri tadqiq etildi. Natijalarga ko'ra, me'yoriy darajadagi inflatsiya iqtisodiy rivojlanish uchun foydali bo'lishi mumkin, ammo uning yuqori sur'atlari narxlar barqarorligiga salbiy ta'sir qiladi. Ba'zi iqtisodiy modellar shuni ko'rsatadiki, pul-kredit siyosati orqali inflatsiya darajasini samarali boshqarish mumkin. Xususan, Markaziy bank tomonidan foiz stavkalarini oshirish yoki pasaytirish inflyatsion jarayonlarga ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Biroq, bu choralar iqtisodiy faollikka ham ta'sir qilishi mumkinligi sababli, monetar siyosat ehtiyotkorlik bilan olib borilishi lozim.

Ishsizlik muammosi va mehnat bozorining moslashuvchanligi

Tadqiqot natijalari ishsizlik darajasi va iqtisodiy o'sish o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Ishsizlikni kamaytirish uchun davlat tomonidan bandlik siyosatini rivojlantirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash va ta'lim tizimini mehnat bozorining ehtiyojlariga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Mehnat bozori moslashuvchanligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va kasbiy tayyorgarlik dasturlarini takomillashtirish ishsizlik darajasini pasaytirishning samarali usullaridan biri sifatida baholandi.

Investitsiyalarning iqtisodiyotga ta'siri

Investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, investitsiyalarning hajmi va sifati iqtisodiy rivojlanish uchun hal qiluvchi

omillardan biri hisoblanadi. Chet el investitsiyalarini jalb etish, mahalliy tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlash va infratuzilmaviy loyihalarga sarmoya kiritish iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirishi mumkin. Shuningdek, investitsiya muhiti va huquqiy barqarorlik investorlar uchun muhim faktorlar hisoblanadi.

Savdo balansi va tashqi iqtisodiy aloqalar

Tashqi savdo siyosati mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, eksport hajmining oshishi iqtisodiy o‘shishga ijobiy ta‘sir qiladi, lekin importning ortishi ba‘zan milliy ishlab chiqaruvchilar uchun raqobatni kuchaytirishi mumkin. Savdo balansining barqarorligi valyuta kursi va milliy iqtisodiyotning umumiy barqarorligi bilan uzviy bog‘liq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotining umumiy barqarorligi va rivojlanishini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Yalpi ichki mahsulot (YIM) iqtisodiy o‘shish darajasini aks ettirsa, inflatsiya va ishsizlik darajalari iqtisodiy barqarorlikning muhim ko‘rsatkichlari hisoblanadi. Investitsiyalar hajmi va savdo balansi esa iqtisodiyotni rivojlantirish va tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirishda muhim rol o‘ynaydi.

Makroiqtisodiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ushbu ko‘rsatkichlarning o‘zaro bog‘liqligi va ularni samarali boshqarish iqtisodiy siyosatning asosiy vazifalaridan biridir. Barqaror iqtisodiy o‘shishga erishish, inflyatsiyani nazorat qilish, ishsizlikni kamaytirish va investitsiya muhitini yaxshilash mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Iqtisodiy o‘shishni barqarorlashtirish

Innovatsiyalar va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash.

Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rag‘batlantirish va eksport salohiyatini oshirish.

Mehnat unumdorligini oshirish uchun ilm-fan va ta‘lim tizimini takomillashtirish.

Inflatsiyani samarali boshqarish

Markaziy bankning pul-kredit siyosatini inflyatsiya maqsadlariga mos ravishda muvozanatlash.

Mahsulot va xizmatlar bozorlarida raqobat muhitini yaxshilash orqali narxlarning barqarorligini ta‘minlash.

Energetika va transport infratuzilmasini rivojlantirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish.

Ishsizlikni kamaytirish

Kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o‘rinlarini yaratish.

Mehnat bozorining ehtiyojlariga mos kasbiy ta’lim dasturlarini ishlab chiqish.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va masofaviy bandlik imkoniyatlarini kengaytirish.

Investitsiya muhitini yaxshilash

Chet el investitsiyalarini jalb qilish uchun huquqiy islohotlarni amalga oshirish.

Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish orqali strategik sohalarga sarmoya kiritish.

Mahalliy investorlarni qo‘llab-quvvatlash uchun soliq imtiyozlari va kredit resurslarini kengaytirish.

Savdo balansini barqarorlashtirish

Mahalliy mahsulotlarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirish.

Importga qaramlikni kamaytirish va milliy ishlab chiqarishni rag‘batlantirish.

Savdo hamkorliklarini diversifikatsiya qilish va yangi eksport bozorlari topish.

Foydalangan adabiyotlar va saytlar:

1.“Makroiqtisodiyot” N.G.Muminov, F.T.Egamberdiyev,R.K.Azizov Toshkent “Tsentr innovatsionnix texnologiy”2017o’quv qo’llanmasidan.

2.O‘zbekkutubxona Nashriyoti O‘zbekiston Nashriyoti Arxiv.uz